

ЭТНІЧНАЯ ФУНКЦЫЯ МОВЫ (НА ПРЫКЛАДЗЕ ДАСЛЕДАВАННЯ ФАЛЬКЛОРУ ВЁСКИ ЛУКІ КАЛІНКАВІЦКАЙ ЗЯМЛІ)

Саковіч М.С.

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт інфарматыкі і радыёэлектронікі
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Дзіра Т.П. – ст. выкладчык

У артыкуле раскрываюцца наступныя паняцці: фальклор, этнічная самасвядомасць, этнічная функцыя мовы. Пададзеныя этнаграфічныя асаблівасці разнастайных твораў народнага мастацтва слова вёскі Лукі Калінкавіцкага раёна.

Фальклор – найстаражытнейшы від мастацтва, народная творчасць, калектыўная дзейнасць, што адлюстроўвае жыццё, ідэалы, веравызнанне, мараль, погляды, забабоны, светаўспрыманне і так далей канкрэтнай ментальнай супольнасці людзей.

Трэба адзначыць, што народны фальклор выступае інтэграванай формай выражэння яркай этнічнай самасвядомасці людзей.

Этнічная самасвядомасць – усведамленне этнасам свайго адзінства, сукупнасць ідэй, поглядаў і пачуццяў, звязаных з самавызначэннем этнічнай агульнасці, усведамленнем свайго месца сярод іншых супольнасцей падобнага тыпу. Гэта комплекс уяўленняў этнічнай групы аб самой сабе, яе каштоўнасных арыентацый, этнічнай ідэнтыфікацыі і ўстановак у адносінах да прадстаўнікоў іншых этнасаў [1].

У сферы моўных зносін чалавек рэалізуе дзве асноўныя інтэлектуальныя патрэбнасці – узаемаразумення і ідэнтычнасці. Калі першая з іх знаходзіць у базавых (камунікатыўнай і кагнітыўнай) функцыях мовы, то другая праяўляецца праз вытворныя (этнічную і культурную) функцыі. Сацыяльна-гістарычная практыка сведчыць, што мова кожнага народа – гэта не толькі найважнейшая камунікатыўна-знакавая сістэма, але і яркавы паказчык самаідэнтыфікацыі этнасу, ютотны кампанент яго духоўнага быцця [2].

Асноўны пласт беларускага фальклору быў створаны ў далёкай старажытнасці, і перадаваўся ў вуснай форме мовы праз пакаленні. На жаль, і ва ўласных сем'ях, і ў практыцы выхаваўчых і адукацыйных устаноў мы далёка не поўна выкарыстоўваем гэты найбагацейшы патэнцыял, створаны нашымі продкамі. Сёння праблема рэальнага далучэння моладзі да нацыянальнай культуры з'яўляецца вельмі складанай. Неабходна з самага ранняга ўзросту фарміраваць у дзяцей уяўленне аб асаблівасцях беларускай духоўнай культуры і народных традыцый, усаўляць фальклорнае багацце Беларусі.

Актуальнасць работы заключаецца ў тым, што фальклор пэўнай мясцовасці, як правіла, вядомы абмежаванаму колу людзей. Змена пакаленняў нашчадкаў прыводзіць да страты каштоўнага матэрыялу творчасці народа канкрэтнай мясцовасці.

Навізна вызначаецца тым, што такая мэтанакіраваная праца па даследаванні і збору фальклорных адзнак в. Лукі Калінкавіцкага раёна вельмі актуальная ў цяперашні час, бо дазваляе звярнуць увагу на дыялектную мову, якая характэрна для жыхароў дадзенай вёскі і на патрыятычнае выхаванне этнічнай мовы беларусаў.

Фальклор – гэта міжнародны навуковы тэрмін, уведзены ва ўжыванне англійскім вучоным Вільгельмам Томасам у 1846 годзе. У перакладзе азначае “народныя веды, народная мудрасць”.

Фальклор, як і народная мудрасць, не з'яўляецца нязменным: многія творы трансфармуюцца, дастасоўваюцца да новых умоў. Сёння праблема рэальнага далучэння моладзі, асабліва дзяцей, да нацыянальнай культуры з'яўляецца вельмі складанай. Існуе патрэба ў пошуку новых падыходаў да працэсу адукацыі: тэарэтычных, арганізацыйна-тэхнічных і г. д.

Важна нагадаць, што традыцыі, звычаі, абрады працінаюць усё жыццё чалавека, робяць вялікі выхаваўчы ўплыў на развіццё і фарміраванне новага пакалення і выконваюць вядучую ролю ў выпрацоўцы светапогляду, вызначаюць нормы паводзін ў штодзённым жыцці. Асаблівае значэнне ў выхаванні маюць звычаі і традыцыі, звязаныя з сямейным і працоўным жыццём чалавека.

Этнаграфія (ад стар.-грэч.: ἔθνος — «этнос» (народ) і ὑρίφω — «пішу») — частка гістарычнай навукі, якая вывучае народы-этнасы і іншыя этнічныя ўтварэнні, іх паходжанне (этнагенез), склад, рассяленне, культурна-бытавыя асаблівасці, а таксама іх матэрыяльную і духоўную культуру [3].

У рабоце змешчаны этнаграфічныя звесткі пра замовы, Піліпаўку, Каляды, Масленіцу, Гуканне вясны, Вялікдзень, Тройцу, Купалле, Пятроўку, сяўбу, радзінную і вясельную паэзію, пра пахавальныя галашэнні, дзіцячы фальклор. Матэрыял надрукаваны на дыялектнай мове, якая характэрна для вёскі Лукі. Інфарматарамі выступалі людзі розных гадоў нараджэння.

Пры выкананні даследавання ў якасці асноўных метадаў былі скарыстаныя эмпірычныя (апытанне і гутарка), тэарэтычныя (аналіз, параўнанне, абагульненне).

Хочацца прывесці некалькі прыкладаў сабранага матэрыялу ў арыгінальнай форме:

Дзіцячы фальклор: гульня «Проса»: Дзеці становяцца ў шарэнгу, адзін выходзіць і пачынае дыялог:

- Прыходзь да мяне проса палоць.

- Не хачу!

- А кашу есці?
- Хоць цяперака.
- Ах ты, гультай!

Пасля бягуць хто куды, аббягаюць шарэнгу. Той, хто ранней прыбег да свабоднага месца, займае яго. Той, хто адстае, становіцца на яго месца.

Прыклады замоў: Ад крывацёку:

Сярод поля стаяць тры ігрушкі.
Ля тых ігрушак тры дзявіцы.
Адна шые, вышывае, кроў замаўляе,
А трэцяя малаком залівае.

Ад суроку дзяцей:

Перад тым, як умыць ці абліць дзіця, у ваду кідалі гарачы вугольчык і прагаворвалі:
Як вугаль – іскра тухне, так няхай тухнуць прытчы, сурокі. Дотыкі, перапалохі. Амінь!

Ад пужання:

Як салавейку ў хату не лятаці, на стаўбу гняздзечка не плесці, дзетачак не весці, як салавейку із хаты не вылятаці, так у (імя) пужання не бываці. Прашу Госпада Бога святым чацвяргом, каб спаў, прыбываў, на ўсе гора забываў. Святы Гасподзь, стань у помач, вчэрняя зара стань у помач. Памажыце ад майго слова.

Народныя прыкметы.

На первы дзень Коляд снегу няма, дарога чорная – будзе добра расці грэчка.
Як звезды на небе – так грыбовае лета будзе.

Масленічныя прымаўкі:

Масленка – бела вутка, гаварыла вясна: буду не вельмі хутка.
Масленка з блінамі, а пост з грыбамі.
У нас седні Масленіца.
У нас седні Масленіца!
Прыляцела к нам ластавіца!
Села яна на калу.
А хто схопіць – дык таму.
Наша Машка хапліва,
Ета масла схапіла,
Свайго мілага карміла
“Еж мой міль, хоць да дна,
А я ў цябе буду адна”
Наша масленка катліва,
Люлі катліва!
А мы масленку пракацілі,
Люлі пракацілі.
Сырам гору набівалі,
Люлі набівалі.
Паверх маслам палівалі,
Нашы дзеўчыны гуллівы,
Штось гуллівы, гуллівы!
Нашы хлопцы гарэзлівы, гарэзлівы,
Люлі гарэзлівы!

Вядома, што этнічная функцыя мовы паходзіць сваім значэннем ад грэч. *ethnikos* – ‘народны’. Мова – гэта адна з асноўных прыкмет этнасу, галоўны фактар захавання нацыянальнай самасвядомасці; з’яўляецца генетычным кодам народа.

У сённяшнім свеце, калі імкліва нарастаюць глабалізацыйныя працэсы, беларускай мове аб’ектыўна ўсё цяжэй канкураваць у камунікатыўным плане з функцыянальна моцнымі міжнароднымі мовамі. Але актуалізуюцца яе этнаідэнтыфікацыйная і культуратворчая функцыі. Беларуская мова ў большай ступені пачынае адыгрываць ролю нацыянальнага сімвала [2].

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Этніческое самосознание как научная проблема: теоретический анализ [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://science-education.ru/ru/article/view?id=18037> – Дата доступу: 09.03.2024.
2. Арцямёнак, Г.А. Этнічная і культурная функцыі беларускай мовы ў дыяхраніі і сінхраніі [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://rep.vsu.by/bitstream/123456789/7430/1/104-107.pdf> – Дата доступу: 09.03.2024.
3. Этнаграфія [Электронны рэсурс]. – Рэжым доступу: <https://be.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D1%82%D0%BD%D0%B0%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F> – Дата доступу: 09.03.2024.